

El mercat medieval de Sarraí

Jaume **Felip Sánchez**

• El mercat medieval de Sarral (segles XII-XIII)

• Notes per al seu estudi

• Jaume **Felip Sánchez**

• *jaufelip@coft.cat*

Resum: Es contextualitza el privilegi de mercat concedit el 1254 per Jaume I a la vila de Sarral respecte a l'increment polític i econòmic de la població i el seu batlliu des de la darrerria del segle XII fins a mitjan segle XIII.

Paraules clau: Sarral, batlliu, mercat, medieval, economia.

L'antic mercat. Formació de la població i de l'espai físic del mercat.¹

La fundació de la vila de Sarral data de l'any 1180, moment en què el rei Alfons I concedí als seus habitants carta de població. L'expedició d'aquest document fou possible gràcies a l'arbitratge –conegut pel judici de Lleida– celebrat el 1178, pel qual s'estipulà la segregació de l'antic terme del castell de Forès de les partides de Saüc, Pedrinyà i les Arenelles, conformant amb aquestes el novell terme de Sarral. L'antic territori de Saüc provenia d'unes dominatures o porcions de terreny que el comte de Barcelona Ramon Berenguer I i la comtessa Almodis s'havien reservat el 1058, quan infeudaren el puig de Forès als nobles Mir Foguet i el seu nebot Bernat Llop. En 1076 ja es documenta aquest llogaret de Saüc, però aquest incipient poblament s'hauria abandonat arran de les reiterades escomeses sarraïnes de la darrerria del segle XI i la primera meitat del segle XII².

La carta de poblament atorgada per Alfons I el 1180 vindria a ser un graó més en el procés d'enfortiment de la corona reial envers els senyories feudals laics o eclesiàstics; per aquest motiu amb aital document es derogaren tots els mals usos emprats pels senyors feudals, com les eixorquies, intesties o les cugúcies³. Un altre dels aspectes importants de la carta de poblament fou l'atorgament de l'ús de l'aigua, les pastures, llenyes, pedreres o els herbatges que necessitarien els primers colons.

A partir del petit grup de cases de l'antiga vila de Saüc s'anà bastint el nou poblament: l'encarregat de l'escomesa de colonització fou el seu batlle: el primer o un dels primers batlles, Ramon de Bordell –qui apareix en la documentació entre el 1184 i el 1202– fou un personatge que ostentà els càrrecs de batlle de Montblanc i de Sarral al mateix temps⁴. A Sarral deuria ser l'organitzador de l'àmbit urbà i per això li calgué aprofitar l'antic emplaçament de Saüc, tot deixant espai per a la nova església i el seu cementiri: si més no, el 1184 ja es documenta un sacerdot anomenat Guillem i el 1202 el cementiri. També hi deuria haver en aquest àmbit o «vila vella», com ho qualifica un document del 1198, un grup de cases que potser rondaria la trentena, de petites dimensions, cases que els seus propietaris mirarien, a la darrera del segle XII, d'ampliar-les amb la compra d'altres cases veïnes. Creiem que aquesta vila vella rebrà, temps a venir, el nom de «castell». Tindria un perímetre aproximadament quadrat, amb uns costats d'uns cent metres de longitud cadascun i una superfície total d'uns deu mil metres quadrats, la meitat de la qual ocupada per l'església i la seva sagrera, aquesta darrera constituïda en part pel cementiri o fossar vell.

Molt aviat –segons documentació del 1192– ja s'haurien començat a construir cases fora de la vila vella, com a mínim per la banda nord, ja que se'n documenten al costat del camí que duia a Pedrinyà⁵ (seria la porció de l'actual carrer Major que mena des del davant de l'església fins al passeig del VIIIe Centenari). Cap a la banda sud-oest, i davant d'algun portal o accés que comunicava amb el pati que hi havia davant l'església (actual plaça de l'Església) es començaren a construir cases a banda i banda del camí que marxava cap a Montblanc, camí que amb el temps es convertí en la part meridional de l'actual carrer Major. A principis del segle XIII ens trobarem que en aquest carrer es començaran a obrir botigues i obradors, conformant el que els documents anomenen «carrer de les botigues». Seguint aquest carrer, més amunt s'obrí un espai obert dedicat al mercadeig (l'actual plaça de l'Estudi) que deuria ser la plaça més important del poble, on s'hi deuria celebrar des de bon principi el mercat.

Sarral deuria esdevenir un d'aquells mercats que aparegueren en plena expansió de la Catalunya Nova, amb una ubicació geogràfica ideal per on passava un important camí reial i amb un àrea a l'entorn sobre el qual exerciria un evident atractiu, ja que la pagesia d'aquests rodals hi trobaria lloc on vendre la part sobrera de les seves collites i hi aconseguiria altres productes necessaris per a la

seva subsistència o, si fos el cas de mala collita, hi podria obtenir préstecs per a passar aquell mal tràngol. Aquest primitiu mercat seria, doncs, eminentment agrícola.

El batlliu de Sarral

A la mateixa carta de poblament, el comte-rei deia que es retindria les justícies, és a dir, el drets econòmics derivats de l'aplicació en la justícia. Aquesta seria exercida pel seu representant, el batlle de Sarral, d'una forma exclusiva, ja que a Sarral no s'hi establí cap castlania i, per tant, el batlle sarralenc no rebria cap mena d'interferència per part d'altres batlles amb els quals, en cas contrari, hauria hagut de compartir-ne les seves funcions. A més, a partir de 1190 aquest batlle hauria acumulat la jurisdicció sobre Forès, ja que en l'esmentat any Berenguer de Fluvià, senyor del castell, vengué al comte-rei Alfons I tot el feu que hi posseïa⁶.

Uns anys més tard, constatem que el batlle de Sarral regia l'administració conjunta dels territoris de Sarral, Forès i Cabra: així ens apareix el 1212, quan s'esmenten «els castells, viles i llocs pertanyents al batlliu de Sarral, Forès i Cabra, situats a la Conca de Barberà» en el document de canvi dels drets sobre aquest territori que s'havien de permutar pels d'Aitona i Soses, quan el rei Pere el Catòlic els havia donat en qualitat de dot a la seva filla Constança en vista del seu casament amb el senescal Guillem Ramon de Montcada⁷.

En temps del mateix rei Pere I veurem com les rendes de Sarral, Forès, Savella, Fonoll, Conesa, Torlanda, Anguera, Ollers, Cabra, el Mas del senyor Rei (terme de Forès) i la Rovira (terme de Sarral) anaven totes agrupades i molt possiblement eren arrendades de forma conjunta. Ens ho fa suposar el fet que el rei catòlic les penyorà totes al noble Guillem de Cervera. Mort el rei, el seu successor Jaume I, no podent retornar el préstec, es veié obligat a continuar cedint-les a dit noble, el qual a la vegada les havia deixat el 1225 en arrendament, amb el permís del monarca, a dos sarralencs, Nicolau Roig i Guillem de Riufred, durant un termini de cinc anys, comproment-se a fer sengles pagaments anuals de mil morabatins⁸.

Pocs anys abans de 1258, el batlliu ja estaria del tot consolidat ja que en un document confirmat per l'infant Pere, fill de Jaume I i futur rei Pere II, s'anomenen com a pertanyents al batlliu les poblacions de Sarral, Cabra, Forès, Anguera, Savella i Conesa, a més d'altres llocs més petits que no són especificats⁹.

Els representants municipals de Sarral al segle XIII

Al mateix temps que el batlliu de Sarral anava adquirint importància, els representants municipals sarralencs també feien el mateix: als cònsols presents el 1214, (Guillem de Riufred, cònsol, Berenguer de Mir Ramon, cònsol, Ramon de Savella, cònsol, i Arnau Andreu) durant el jurament fet a Lleida al futur rei Jaume I pels representants municipals catalans¹⁰ els seguiren anys més tard altres càrrecs representatius municipals que anirien obtenint, per via de privilegis, un paper més destacat en la distribució dels impostos pagadors a la Corona: el 1231 Jaume I promulgà un estatut específic per a Sarral on els prohibia deixar béns a ordes militars o religiosos, i en el cas de que algú mostrés franquesa sobre aquestes imposicions els manava que no li donessin cap valor i carreguessin sobre els seus béns les taxes corresponents en el pagament de la quístia o d'altres serveis reials. Per la seva banda, el monarca es comprometia a no separar mai de la Corona la vila de Sarral i manava als veguers, batlles i altres oficials que vigilessin tot el que decretava en dit document¹¹.

Cal fer observar que en aquest instrument de 1231 com en el que més tard comentarem del 1254 el rei Jaume es dirigirà als «*universis et singulis hominibus*», és a dir, a la Universitat dels pobladors de Sarral, eludint de dirigir-se als prohoms o a uns consellers o altres magistrats que representessin la població. Tanmateix, és prou evident que aquests prohoms o altres components de l'oligarquia sarralenca duien els afers de la cosa pública, malgrat no fer-se visibles en el redactat dels documents. El caire de les gràcies o privilegis obtinguts era bàsicament econòmic, paral·lel als interessos d'aquella elit de la societat sarralenca del moment.

El privilegi de mercat del 1254

A mitjan segle XIII Sarral havia adquirit un paper preponderant respecte a la resta de poblacions que li eren veïnes. Si tenim present aquesta premissa entendrem millor la concessió del privilegi de mercat atorgat pel rei Jaume I des de Tarragona el 21 de maig de 1254, gràcia que fou concedida «a tots i cadascuns dels nostres fidels homes nostres de Sarral i de Cabra i de Forès i de tots els llocs pertanyents al batlliu de Sarral» als quals permeté que tots els dissabtes es pogués celebrar mercat en un indret dins de Sarral. Amb tot, el rei manava al seus batlles de Sarral, l'aleshores present i a tots els futurs, que obliguessin «a tots els homes dels predits

llocs de Sarral, Cabra i de Forès i de tots els llocs pertanyents al batlliu de Sarral a anar a dit mercat de dissabte de Sarral». Queda clar que l'únic benefici que obtindrien els habitants no sarralencs del batlliu seria una exempció de lleudes i mesuratges per a totes les mercaderies baratades, a més d'un guiatge per a ells i per als seus productes durant l'anada, tornada i estatge en dit mercat, guiatge que només perdrien si eren clarament deutors o fiances d'un debitori.¹²

Carro sota les voltes del casc antic de Sarral
(Arxiu Cooperativa Vinícola de Sarral).

Al nostre entendre, la concessió vindria a confirmar aquell primitiu mercat (agrícola en principi, després enriquit amb altres productes comercials) existent a Sarral des dels temps fundacionals, enfranquant-lo de les lleudes i dels mesuratges, alhora que permetria

l'exclusivitat d'aquella celebració dins del territori del seu batlliu, inhibint l'aparició de futurs mercats a qualsevol de les altres localitats. Entendrem així perquè la vila de Conesa, que no consta esmentada al text ara estudiat, obtindria, el 1319, l'atorgament per part de la cúria del rei Jaume II de la celebració d'un nou mercat.

Aquest capteniment i afany de posar pals a les rodes el retrobarem en altres indrets amb situacions similars: així, per exemple, les autoritats de Montblanc aconseguirien l'expedició d'una prerrogativa¹³ que els permetia no tenir cap fira ni mercat a menys de tres llegües de distància, gràcia que fou expedida mitjançant una carta de la cancelleria de Jaume II en data del 25 de gener de 1322, la qual a la vegada fou confirmada pel rei Pere III en dues ocasions: el 1346 i el 1347; les queixes dels montblanquins per l'incompliment del seu privilegi d'exclusivitat entraria molts cops en conflicte amb diverses poblacions veïnes, especialment amb el mateix Sarral. En un altre cas proper del 1329, els muníceps de Tàrrrega farien mans i mànigues per eliminar, durant el senyoriu de la reina Elionor de Castella, el mercat de Vilagrassa¹⁴, malgrat que els vilagrassencs gaudien del seu mercat per via de carta de poblament des del darrer quart del segle XII.

La distribució espacial i temporal dels mercats i de les fires era un trencaclosques de difícil equilibri, de tal manera que una modificació que pretengués beneficiar alguna població provocava tot seguit les protestes del seu veïnatge. A més, la cobdícia de la tresoreria reial, lluny d'apaivagar les disputes, amb l'emissió d'aquests privilegis encara agreujava més els conflictes comercials. Tot plegat és un petit exemple de la complexitat de les relacions comercials d'aleshores i un indicatiu que ens caldrà una anàlisi aprofundida si pretenem, en un futur, acostar-nos al seu coneixement.

Notes

- 1.- No farem una introducció sobre la importància dels mercats en el món medieval. Els estudiosos del tema poden consultar les obres prou reconegudes: GARCÍA DE VALDEAVELLANO, Luis, «El mercado: apuntes para su estudio en León y Castilla durante la Edad Media», *AHDE*, VIII, Madrid, 1931, p 201-405. SALRACH, Josep Maria, «Sociedad rural y mercados en la Cataluña medieval», *Edad Media. Revista de Historia*, 4 (2001), p 83-111, SALRACH, Josep Maria «Mercats i fires: el despertar de l'economia en terres de Besalú (segles IX-XIV)» a *Annals*

- del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 1996-1998, p 9-36; BATLLE, Carme, *Fires i mercats. Factors de dinamisme econòmic i centres de sociabilitat (segles XI a XV)*, R. Dalmau, Barcelona, 2004. GUINOT, Enric, «El mercado local en las pequeñas villas de la Corona de Aragón antes de la crisis bajo-medieval (siglos XI-XIV)», *Edad Media. Revista de Historia*, 8 (2007). Sobre el mercat a Barcelona a la Baixa Edat Mitjana, BATLLE, Carme, «Notizie sui mercato e la fiera de Barcellona nel secolo XIII». *Medioevo, Saggi e Ressegne*, 3, Cagliari, 1977, p 53-74; Cervera TURULL, Max, «Intercanvi comercial, fira i mercat a Cervera entre 1136 i 1392», *Misce@lània Cerverina*, 7 (1991), p 19-39; a Vilagrassa BERTRAN, Prim, «Mercat i fira a Vilagrassa (s. XII-XIV). De les concessions reials a les tensions amb els municipis veïns» a *Romànic tardà a les terres de Lleida. Estudis sobre Vilagrassa*, Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2013, p 121-152; i a Vic, GARCIA, Arcadi, «Orígens del mercat de Vic», a *Ausa*, 5, (Vic), 1964-1967, p 129-134, 161-166.
- 2.- Els precedents històrics de Sarral han estat estudiats pels següents autors i les seves respectives obres: CAPDEVILA, Tomàs *Sarreal. Notes històriques de la Vila*. Ed. Facsímil per l'Ajuntament de Sarral i Departament Cultura de la Generalitat, 1985, p 35; FONT, J M, a *Cartas de Población i Franquicia de Cataluña*, I. Textos núm. 160, p 222-333; VALLET, Joan, a *La carta de població i franquícia de Sarral*, «Miscel·lània Sarralesca. 1180-1980», Sarral 1981, p 39; SANS, J M a *Precedents històrics de la carta de població i franquícia de Sarreal*, «Boletín Arqueológico», època IV, fascs. 121-124, anys 1973-74, p 54-56. Fa uns anys, per l'autor d'aquest treball al llibre *Sarral, Història i Privilegis (segles XII-XVI)*, Ajuntament de Sarral, Barcelona 2015.
  - 3.- VALLET, Joan, lloc citat.
  - 4.- FELIP, Jaume, *Sarral, Història i Privilegis (segles XII-XVI)*, Ed. Ajuntament de Sarral, Barcelona 2015, p 25.
  - 5.- *Ibídem*, p 26.
  - 6.- *Liber Feudorum major*, p 292.
  - 7.- ZURITA, Jerónimo, *Anales de Aragón*, llibre II, capítol LXI. CATALÀ, Pere, «Castell i marquesat de Camarasa», a *Els castells catalans*, VI-1, p 324-336 i p 328. CATALÀ, Pere, «Castell d'Aitona», a *Els castells catalans*, VI-2, p 798. BISSON, N., *Fischal accounts of Catalonia under the Early Count-kings(1151-1213)*, I, p 215, 217, 225 y 228. ALVIRA, Martin, «Les chemins des armées», n. 13.
  - 8.- SANS, J M^a, «Una família sarralesca i les seves activitats per voltants del 1200: els Roig» *Miscel·lània Sarralesca. 1180-1980*, Sarral 1981, p 65-66.
  - 9.- FELIP, Jaume, lloc citat, p 20, doc. 71.
  - 10.- FELIP, Jaume, lloc citat, p 16
  - 11.- *Ibídem*, p 17, doc. 79.
  - 12.- transcrit a l'Apèndix Documental d'aquest treball.

- 13.- FELIP, Jaume, *Llibre de privilegis, concòrdies i cartes reials de la Vila de Montblanc (col·lecció factícia)*, Ajuntament de Montblanc, 2001, doc.42 i 43, p 31
- 14.- BERTRAN, Prim, «Mercat i fira a Vilagrassa (s. XII-XIV). De les concessions reials a les tensions amb els municipis veïns» a *Romànic tardà a les terres de Lleida. Estudis sobre Vilagrassa*, Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2013, p 134.

Apèndix documental

Tarragona, 21 de maig de 1254

El rei Jaume I concedeix als habitants del batlliu de Sarral que es pugui celebrar mercat tots els dissabtes en algun indret dins de Sarral. Els eximeix de les lleudes i l'impost de mesuratge provinents d'aquest mercadeig, alhora que proporciona guiatge als que aniran o tornaran de dit mercat. Aquest mercat de Sarral en tindrà l'exclusiva dins del batlliu.

O: perdut ?

A: trasllat fet el 20 d'abril de 1282.

S'encapçala: *Anno Domini millessimo ducentesimo octuagessimo secundo, duodecimo kalendas madii. Hoc est translatum fideliter sumptum a quadam littera illustrissimi Jacobi bone memorie olim regis Aragonum cum vero suo sigillo cereo maiori sigillata, non cancelata, non abolita, nec in aliqua sui parte viciata que sub verbis de verbo ad verbum subsequenter continetur. Les subscripcions del trasllat són dels notaris Bernat, Vidal Ciroll i Bernat dez Portal, aquest darrer rector de Sarral: Ego Bernardus [ ] rector ecclesie [ ] qui originali predictae littere vidi et legi hic me pro teste subscribo; Ego Vitalis Cirol, diachonus qui originale predictae littere vidi et legi, hic me pro teste subscribo; Sig + num Geraldii de Portali, rectoris ecclesie et notarii publici de Regali, qui predictum translatum fideliter scripsi et translatavi et de originali abstraxi predictae littere et cum eodem originali veraciter comprobavi et in publicam formam ipsum translatum redegi die et anno quo supra. Ex O.*

B: Archivo Histórico Nacional de Madrid, codices, llibre 844, doc núm. 47 ff 284v-285r, ex A

Noverint universi, quod nos Jacobus Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie comes Barchinone et Urgelli et dominus

Montispesulani, per nos et nostros damus et concedimus vobis fidelibus nostris universis et singulis hominibus nostris de Çarreyal et de Cabra et de Fores et omnium aliorum locorum ad baiuliam de Çarreyal pertinentium presentibus et futuris integram licenciam et potestatem celebrandi et faciendi mercatum in villa de Çarreyal singulis diebus sabbati in perpetuum in quocumque videlicet loco eiusdem ville de Çarreyal ipsum duxeritis faciendum, recipientes sub nostro guidatico speciali omnes homines undequumque sint ad dictum mercatum venientes et inde redeuntes, cum omnibus rebus et mercibus suis quas ibi adduxerint vel inde reportaverint. Ita quod non pignorentur vel impediuntur culpa, crimine vel debito alieno inveniundo ad dictum mercatum ac ibi existendo vel inde redeundo nisi debitores vel fideiussores fuerint manifeste. Concedimus etiam vobis universis hominibus predictorum locorum de Sarreyal et de Cabra et de Fores et omnium aliorum locorum dicte baiulie de Regali quod vos vel vestri nunquam aliquo tempore de aliquibus rebus quas in dicto mercato vendideritis vel comparaveritis teneamini ibi dare lesdam vel mensuraticum ullo modo sed sitis inde perpetuo franqui, liberi et immunes. Mandamus igitur baiulis nostris de Sarreyal, presenti et futuris, quod omnes homines predictorum locorum de Sarreyal, de Cabra et de Fores et omnium aliorum locorum ad¹ baiuliam de Sarreyal pertinentium compellat si necesse fuerit et dstringat ad veniendum ad dictum mercatum diebus superius nominatis. Datum Tarracone duodecimo kalendas iunii anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto.

Sig + num Jacobi, Dei gratia regis Aragonum, Maioricarum et Valentie, comitis Barchinone et Urgelli et domini Montispesulani.

Testes sunt Bernardus Guillelmus de Entença, Berengarius de Almenara, Petrus Corneli, Berengarius de Angularia, Petrus de Queralto.

Sig+num Petri Andree, qui mandato domini regis hec scribi fecit loco, die et anno prefixis.

(1) ad, *al document* et

Rebuda: juliol de 2020

Valoració: Dr. Josep Maria Sans i Travé

Acceptació: setembre de 2020